

JOHN GOULD*

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ πού παρουσιάζουμε απόψε, *Άρχαία έλληνική τραγωδία και τελετουργία*, είναι μιά θεματική έπιλογή μελετημάτων του Τζών Γκούλντ από τον συγκεντρωτικό τόμο *Myth, Ritual, Memory, and Exchange*, μιά συναγωγή άρθρων και διαλέξεων πού δημοσιεύτηκε τή χρονιά του θανάτου του συγγραφέα, τò 2001, από τις πανεπιστημιακές εκδόσεις τής Όξφόρδης. Πιστεύω ότι τὰ κείμενα πού έπιλέξαμε για τήν έλληνική έκδοση, με θεματικό πυρήνα τήν άρχαία έλληνική θρησκεία και τήν τραγωδία, είναι ιδιαίτερα σημαντικά σέ περισσότερους από έναν τομείς τών άνθρωπιστικών σπουδών: στήν κλασική φιλολογία, στή μελέτη του άρχαίου θεάτρου, στήν άνθρωπολογία, τή θρησκειολογία, τήν κριτική και τή θεωρία τής λογοτεχνίας, αλλά, θά έλεγα, και στή θεατρική πράξη, ιδιαίτερα σ' έμάς εδώ, όπου ή άρχαία τραγωδία άπολαμβάνει, χρόνια τώρα, καθεστώς οικειοακής τέχνης. Είμαστε έπιπλέον τυχεροί γιατί μπορούμε νά άπολάσουμε τò έλληνικό κείμενο όπως γεννήθηκε από τή μεταφραστική και φιλολογική μέριμνα του Βάιου Λιαπή, καθηγητή του Άρχαίου Θεάτρου και τής πρόσληψής του στο Άνοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου στή Λευκωσία. Ό κύριος Λιαπής έχει έπίσης μεταφράσει για τò Μορφωτικό Ίδρυμα τò *Homo necans* του Walter Burkert καθώς και τò *Άνταπόδοση και τελετουργία: Ό Όμηρος και ή τραγωδία στήν άναπτυσσόμενη πόλη-κράτος* του Richard Seaford, δύο βιβλία σέ προφανή συνομλία και βαθύτερη συνάφεια με τò βιβλίο πού παρουσιάζουμε απόψε.

Προτού όμως σάς πώ λίγα λόγια γι' αυτό και για τή σημασία του, θά μου έπιτρέψετε νά σχεδιάσω, με άκόμη λιγότερα λόγια, τή θέση αυτού του βιβλίου στο μέχρι στιγμής έκδοτικό έργο του ΜΙΕΤ. Ή άρχαιογνωσία, τήν όποία περιφανώς διακόνησε και ό

* Παρουσίαση τής έκδοσης, John Gould, *Άρχαία έλληνική τραγωδία και τελετουργία. Δέκα μελετήματα*, μτφρ. Βάιος Λιαπής, Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικής Τραπέζης, 2018. Διαβάστηκε στο Βιβλιοπωλείο του ΜΙΕΤ στή Θεσσαλονίκη, στις 23 Νοεμβρίου 2018, και στήν ήμερίδα «Ή άρχαία έλληνική τραγωδία και θρησκεία: ή έπικαιρότητα του John Gould», στήν Έθνική Βιβλιοθήκη τής Ελλάδος (Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος), στις 26 Ίανουαρίου 2019.

Γκούλντ, είναι ένας από τους τομείς των ανθρωπιστικών μελετών όπως τις κληρονομήσαμε από τις λατινικές ονομασίες τους: *studia humaniora* και *artes humaniores*, τις οποίες εκ συστάσεως θεραπεύει το έκδοτικό πρόγραμμα του Ίδρύματος. Η στόχευση εδώ, όπως και σε άλλους τομείς, υπήρξε –αν όχι έξαρχής, πάντως από αρκετά ένωρίς– διπλή. Αφενός, να δώσει στο ελληνικό φιλόλογο κοινό συγγράματα που έχουν κερδίσει τη θέση τους στο ράφι –στην *έταξέρα*, όπως έλεγε ο Παλαμάς– των κλασικών και ανήκουν στα υποχρεωτικά αναγνώσματα, στα έργα αναφοράς, του καλού φιλόλογου, όπως (επιλέγω όχι έντελως τυχαία): Το δίτομο έργο του Wolfgang Schadewaldt *Από τον κόσμο και το έργο του Όμηρου* ή τη μελέτη του Bruno Snell, *Η ανακάλυψη του πνεύματος*. Και για να μην παραδοθούμε άμαχητι στη φιλοδοξία της γερμανικής φιλολογίας να διαχειρίζεται κατ' αποκλειστικότητα την περιοχή (και περιωπή) του κλασικού, θα πρόσθετα αφόβως το δίτομο επίσης σύγγραμμα του Maurice Bowra, *Αρχαία ελληνική λυρική ποίηση*, καθώς και το όμοιως δίτομο του Albin Lesky, *Η τραγική ποίηση των αρχαίων Ελλήνων*. Η άλλη κατεύθυνση, στην οποία επίσης στράφηκε το έκδοτικό πρόγραμμα του Ίδρύματος στην επικράτεια της αρχαιογνωσίας, σκοπό είχε να αναδείξει έργα που ανοίγουν νέους δρόμους στη μελέτη του αρχαίου πολιτισμού ή καλύτερα των αρχαίων πολιτισμών. Πολλά από τα μελετήματα αυτά είναι άξιοι διεκδικητές της θέσης του κλασικού, αν δεν την έχουν κιόλας κατακτήσει.

Προτού αναφέρω συγκεκριμένα παραδείγματα, με πιο πρόσφατο το βιβλίο που παρουσιάζουμε απόψε, επιτρέψτε μου να επιστήσω την προσοχή σας σε ένα γεγονός της παιδείας μας, που θα μπορούσε ακόμα και να θεωρηθεί υπό το πρίσμα αυτού που οι επιστημολόγοι ονομάζουν *άλλαγή παραδείγματος* (ή, ορθότερα, *υποδείγματος*). Μιλώ για τη συνάντηση της κλασικής φιλολογίας με τη συγκριτική ανθρωπολογία, μιά συνάντηση που σημαδεύει και άλλες περιοχές των ανθρωπιστικών γραμμάτων και της οποίας έμβληματική μορφή στις αρχαιογνωστικές σπουδές είναι βεβαίως ο E. R. Dodds, με τις δύο ρηξικέλευθες παρεμβάσεις του: την έκδοση των *Βακχών* του Ευριπίδη (πρώτη έκδοση 1944, όριστική 1960) και τη μελέτη *Οι Έλληνες και το παράλογο* (πρώτη έκδοση 1951). Τα ίχνη αυτής της συνάντησης είναι έμφανη και σε άλλους τομείς της αρχαιογνωστικής έκδοτικής παραγωγής του MIET, όπως στην αρχαιολογία, με εξέχον παράδειγμα εδώ το κλασικό επίσης έργο του Colin Renfrew *Η ανάδυση του πολιτισμού*.

Οί Κυκλάδες και τὸ Αἰγαῖο στὴν τρίτη χιλιετία π.Χ. (1972) καθὼς και τὸ ἐν μέρει συμπληρωματικὸ τοῦ (ἐν πολλοῖς μαθητῆ τοῦ Renfrew) Cyprian Broodbank, *Οἱ πρόιμες Κυκλάδες. Μιὰ ἀνάλυση στὸ πλαίσιο τῆς νησιωτικῆς ἀρχαιολογίας* (2001). Παιδὶ αὐτῆς τῆς συνάντησης εἶναι καὶ ὁ Γκούλντ, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπηρεαστεῖ σημαντικὰ ἀπὸ τὸν Ντόντς, πρὶν ἀλλὰ και μετὰ τῆ γνωριμία και συνεργασία τους τὸ 1953, ὅταν ὁ νεαρὸς Γκούλντ, μετὰ ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Ντόντς, διορίζεται λέκτορας στὸ Κολλέγιο Christ Church τῆς Ὁξφόρδης. Τὸ πόσο σημαντικὴ ὑπῆρξε αὐτὴ ἡ συνάντηση τῆς ἀρχαιογνωσίας και ἄλλων ἀνθρωπιστικῶν μελετῶν μὲ τῆ συγκριτικὴ ἀνθρωπολογία τὸ μαρτυροῦν ἄλλοι τρεῖς τίτλοι στὸν κατάλογο τοῦ MIET, οἱ ὁποῖοι σὲ μεγάλο βαθμὸ συνιστοῦν και τὰ συμφραζόμενα, τὸ ἐπιστημονικὸ διακείμενο, ὅπως μάθαμε νὰ λέμε, τῶν δοκιμῶν τοῦ Γκούλντ. Τοὺς δύο τοὺς μνημόνευσα ἤδη ὡς μεταφραστικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ κυρίου Λιαπῆ: εἶναι τὸ *Homo neans* τοῦ Walter Burkert καθὼς και τὸ *Ἀνταπόδοση και τελετουργία: Ὁ Ὅμηρος και ἡ τραγωδία στὴν ἀναπτυσσόμενη πόλη-κράτος* τοῦ Richard Seaford. Σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε και τὴν προγενέστερη μελέτη τοῦ Βάλτερ Μπούρκερτ, τὸ *Ἑλληνικὴ μυθολογία και τελετουργία*, θέσεις τῆς ὁποίας σχολιάζει και ἀνασκευάζει ὁ Γκούλντ σὲ μιὰ σημαντικὴ προσθήκη τοῦ 2000 στὸ σημαντικότερο ἄρθρο του «Ἰκετεία».

Ἄν ἀναζητήσετε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα στὸ διαδίκτυο, θὰ σὰς κατακλύσουν πληροφορίες γιὰ ἕναν ἄλλο, παλαιότερο, John Gould: διάσημο ὀρνιθολόγο και εἰκονογράφο (σχεδιαστὴ και ζωγράφο) πουλιῶν, τὸν ἐπονομαζόμενο «ἄνθρωπο πουλί», the Birdman, ποὺ ἔζησε ἀπὸ τὸ 1804 ὡς τὸ 1881. Ἀπλὴ συνωνυμία, διασκεδαστικὴ ἐντούτοις. Ὁ δικὸς μας John Philip Algermon Gould (ὁ ἴδιος ἀντιπαθούσε σφόδρα τὸ Algermon) γεννήθηκε τὸ 1927. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Καίμπριτζ και δίδαξε στὰ Πανεπιστήμια τῆς Ὁξφόρδης, τοῦ Σουόνση και τελικὰ τοῦ Μπρίστολ, ἀπ' ὅπου συνταξιοδοτήθηκε. Ἐκτὸς ἀπὸ λαμπρὸς μελετητῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας (κυρίως τοῦ Ἡροδότου και τῆς ἀρχαίας τραγωδίας), ὁ Γκούλντ ὑπῆρξε, καθὼς φαίνεται, ἕνας πολυτάλαντος και ἰδιαίτερα γοητευτικὸς λόγιος: ἐξαιρετὸς ὁμηλῆς, λάτρης και γνώστης, ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ του χρόνια, τῆς ἀγγλικῆς και τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας, τοῦ κινηματογράφου, τῆς μουσικῆς, τοῦ γαλλικοῦ chanson (κυρίως τοῦ Trenet και τοῦ Brassens) – κάθε ἄλλο, λοιπόν, παρὰ ὁ τυπικὸς Ἄγγλος πανεπιστημιακὸς

(μολονότι δὲν ἐμπιστεύομαι καθόλου τέτοιους ἰσοπεδωτικούς χαρακτηρισμούς). Τὸ πρῶτο του δημοσίευμα εἶναι μιὰ φοιτητικὴ κριτικὴ τῆς ταινίας τοῦ Ρενουάρ *Ὁ κανόνας τοῦ παιχνιδιοῦ*. Στὰ φοιτητικὰ του χρόνια στὸ Καίμπριτζ ὑπῆρξε, μεταξύ ἄλλων, καὶ ἰδρυτικὸ μέλος μιᾶς συντροφιάς δειπνοσοφιστῶν μετὰ τὸν εὐφάνταστο τίτλο *The Gin and Baudelaire Society*, «Ὁ ὄμιλος τζίν καὶ Μπωντλαίρ». Ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ νεαροῦ Γκούλντ κρατῶ ὁποσδήποτε, ὡς ἄξια ἰδιαίτερης μνείας, τὴν ἐνασχόλησή του μετὰ τὴν φιλοσοφία – καὶ ὄχι μόνον τὴν ἀρχαία. (Στὸ Καίμπριτζ παρακολούθησε, μεταξύ ἄλλων, καὶ τὰ μαθήματα τοῦ Βίτγκενστάιν.) Προϊὸν αὐτῆς τῆς σοβαρῆς συναναστροφῆς εἶναι καὶ τὸ πρῶτο ἔργο τοῦ Γκούλντ, *The Development of Plato's Ethics* (*Ἡ ἀνάπτυξη τῆς πλατωνικῆς ἠθικῆς*), ποὺ δημοσιεύεται ἀπὸ τὸ Καίμπριτζ τὸ 1955, ὅταν ὁ συγγραφέας εἶναι εἰκοσιοκτῶ ἐτῶν. Ὁ Γκούλντ δὲν θὰ ἀσχοληθεῖ ξανά μετὰ τὰ θέματα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, παρὰ μόνον σὲ μιὰ μελέτη στὴν ὠριμὴ φάση τῆς σταδιοδρομίας του, ποὺ τιτλοφορεῖται “*Plato and Performance*” (1992) καὶ ἔχει συμπεριληφθεῖ στὸν τόμο *Myth, Ritual, Memory, and Exchange*. Ἡ φιλοσοφικὴ παιδεία του εἶναι ὡστόσο εὐεργετικὰ ἐμφανῆς στὶς φιλολογικὲς μελέτες του, κυρίως ὅπου ἡ πραγμάτευση τοῦ θέματος ἀπαιτεῖ τὴν ἀνάπτυξη νηφάλιας, ἐμπεριστατωμένης καὶ πειστικῆς ἐπιχειρηματολογίας: μέρος τῆς καλῆς κληρονομιάς τῆς ἀναλυτικῆς φιλοσοφίας.

Οἱ συμπώσεις πάντα γοητεύουν, καὶ ἂς μὴν εἴμαστε προληπτικοὶ οὔτε δεισιδαίμονες. Θέλω λοιπὸν νὰ πιστεύω ὅτι τὰ χρόνια ποὺ βρίσκεται στὴν Ὁξφόρδη, ὁ Γκούλντ θὰ εἶχε σίγουρα συναντηθεῖ μ’ ἕναν ἄλλο λαμπρὸ μαθητὴ τοῦ Ντόντς, ἰδιαίτερα προσφιλὴ σ’ ἐμένα, ὁ ὁποῖος τελικὰ πῆρε τὸ δρόμο τῆς φιλοσοφίας, ἀξιοποιώντας πάντα τὴν φιλολογικὴ σκευὴ ποὺ ἀπέκτησε στὴν Ὁξφόρδη. Ἀναφέρομαι στὸν Bernard Williams, ἕναν ἐπίσης καλὸ ἐπενδυτὴ τῆς ἀναλυτικῆς παρακαταθήκης, τὸ κορυφαῖο ἴσως ἔργο τοῦ ὁποῖου, τὸ *Αἰδῶς καὶ ἀνάγκη*, συνομιλεῖ μετὰ (καὶ ἐν μέρει ἀνασκευάζει) τὸν Ντόντς τοῦ *Οἱ Ἕλληνες καὶ τὸ παράλογο*.

Γιὰ νὰ κλείσω τὶς ὀλίγιστες αὐτὲς προκαταρκτικὲς σκέψεις, δανείζομαι τὴν ἐναρκτήρια πρόταση ἀπὸ ἕνα βραχὺ μελέτημα γιὰ τὶς *Βάκχες* ποὺ φέρει τὸν εὐρηματικὸ τίτλο: «Ἡ γιορτὴ τῆς μητέρας». Διαβάζω: «Ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ λογοτεχνικὴ κριτικὴ ἀκολουθεῖ μιὰ εὐθύγραμμὴ πορεία προόδου εἶναι αὐταπάτη· μιὰ αὐταπάτη πού, νομίζω, συντηρεῖται ἐν πολλοῖς γιὰ τὸν ἀπλὸ λόγο ὅτι ξεχνοῦμε ὅσα ἔχουν γράψει οἱ προκάτοχοί

μας.» Ἀπλὴ ὅσο καὶ σοφὴ κουβέντα, ποὺ ἀφορᾶ, τώρα πιά, πρωτίστως τὸν ἴδιο τὸν Γκούλντ. Ἄς μὴν ξεχάσουμε λοιπὸν ὅσα λαμπρὰ συνέγραψε ὁ ἐξαιρετὸς αὐτὸς φιλόλογος καὶ κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας.